

DE KLEINE MANTELMEEUW IN EN OM AMSTERDAM

Ton Eggenhuizen

De Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*) is een broedvogel van Atlantische en Baltische kustgebieden van Europa. Voorts broedt de Kleine Mantelmeeuw ook in het binnenland van Finland, Noord-Rusland en Siberië. Sinds 1926 broedt de Kleine Mantelmeeuw in Nederland. Het totale bestand voor ons land bedroeg in 1978 9700 paar (Cramp et al 1983). De dichtstbijzijnde kolonies voor Amsterdam liggen in de Kennemerduinen en in het havengebied van IJmuiden. Het betreft hier gemengde kolonies van Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen. Samen tellen deze kolonies ongeveer 50-60 paar Kleine Mantelmeeuwen.

In tegenstelling tot de nauw verwante Zilvermeeuw trekt de Kleine Mantelmeeuw voor een groot deel weg. Vanuit Zuid-Scandinavië en Groot-Brittannië komen vogels tenminste tot onze streken. In Nederland geringde pullen overwinteren voornamelijk in Nederland en België, hoewel een deel zuidelijker tot in Marokko kan wegtrekken (Speek et al 1984). In "Groot-Amsterdam" komt de Kleine Mantelmeeuw het gehele jaar voor, maar is in de periode december tot en met februari niet jaarlijks waargenomen (Hazevoet et al 1987).

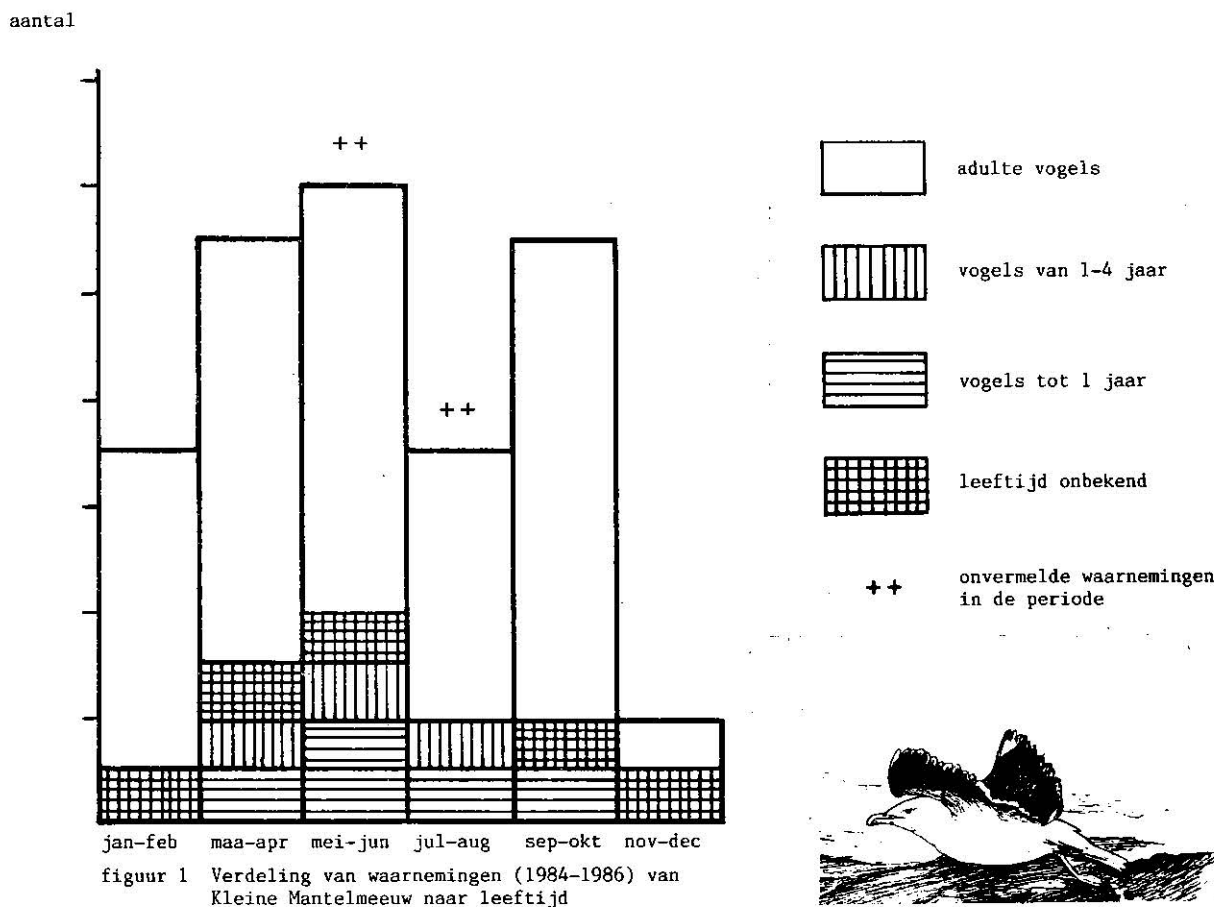
WAARNEMINGEN IN DE REGIO IN DE JAREN 1984-1986

Figuur 1 geeft de verdeling weer van de waargenomen Kleine Mantelmeeuwen in de regio in twee maandelijkse perioden over de jaren 1984-1986. Hier valt uit op te maken, dat de aantallen het laagst zijn in de periode november-december. In januari-februari nemen de aantallen sterk toe en bereiken een piek in juni-augustus. In deze periode zijn er blijkbaar zoveel vogels, dat ze niet meer uitvoerig in de waarnemingenrubriek vermeld worden.

Opvallend zijn de lage aantallen jonge vogels. Bij Zilvermeeuwen is het verloop van jonge vogels duidelijk verschillend. Het hoogste percentage (ruim 50%) wordt bereikt in januari. Het percentage daalt dan langzaam via 20% in mei tot 10% in juli, waarna het weer langzaam oploopt (ongepubliceerde gegevens Eggenhuizen & v Gool).

Uit figuur 1 blijkt, dat het aantal jonge vogels nooit meer dan 15% is van de waargenomen Kleine Mantelmeeuwen in de regio. Hiervoor zijn twee mogelijke oorzaken aan te geven. Het is mogelijk, dat jonge vogels minder snel opgemerkt worden vanwege identificatieproblemen met verwante soorten. Een andere mogelijkheid is, dat vooral jonge Kleine Mantelmeeuwen wegtrekken. In de periode, dat bij Zilvermeeuwen het percentage jonge vogels het hoogst is, zijn kleine Mantelmeeuwen niet meer aanwezig. Mogelijk is ook nog, dat het een combinatie van beide factoren is. Zelf heb ik in de periode augustus-oktober vooral veel eerste jaars vogels gezien. Ook opmerkelijk is, dat regelmatig geen leeftijd van de vogels wordt opgegeven. Als de soort is vast te stellen, moet ook het kleed te bepalen zijn. Zo zal de vogel die op 14 april 1985 in Spaarnwoude gezien is, niet een eerste kalenderjaar Kleine Mantelmeeuw zijn geweest, maar een eerste winterkleed vogel of een tweede kalenderjaar beest.

In de waarnemingenrubriek zijn zes van de vijftig Kleine Mantelmeeuwen op ondersoort gedetermineerd. Vijf maal betrof het een exemplaar van de ondersoort *L f intermedius* (Zuid-Scandinavië en Noordwest-Europa) en één maal een *L f fuscus* (Noord-Scandinavië en West-Rusland). Van de ondersoort die in Frankrijk, Ierland, IJsland en Groot-Brittannië voorkomt, *L f graellsii*, werd geen enkel exemplaar waargenomen. Bij deze zes op naam gebrachte ondersoorten moet het vrijwel zeker om adulte vogels gaan.

Aangezien de mantelkleuren van de verschillende ondersoorten nogal variabel zijn, is met name het juist determineren van *L f intermedius* en *L f graellsii* met respectievelijk de intermediaire en lichtste mantelkleur, een riskante zaak (van de diverse ondersoorten uit de verschillende gebieden zijn allerlei mantelgrijs tinten bekend met veel overlap tussen de ondersoorten).

Buiten de mantelkleur bij adulte Kleine Mantelmeeuwen zijn ook andere, met name biometrische, factoren die aanwijzingen geven over een bepaalde ondersoort. Volgens de wet van Bergman - naarmate het klimaat kouder wordt, worden de individuen van een soort groter en krijgen ze kleinere extremiteiten - is *L f fuscus* de grootste met relatief de kortste vleugels, terwijl *L f graellsii* de kleinste met relatief de langste vleugels is. Het is echter uitgesloten, dat deze kenmerken in het veld goed te gebruiken zijn. Daarbij komt nog dat bij meeuwen een grote seksuele biometrische dimorfie bestaat. De mannetjes zijn doorgaans groter dan de vrouwtjes, zodat alleen een mannetje van de in het algemeen grote *L f fuscus* met een zeer donkere mantel (als die van een Grote Mantelmeeuw of donkerder) en een vrouwtje van de doorgaans kleine *L f graellsii* met een zeer lichte mantel (bijna zo licht als die van een Zilvermeeuw) in het veld van andere Kleine Mantelmeeuwen te onderscheiden zijn. In het geval van één exemplaar is de determinatie nog discutabel. De mantelkleur is niet alleen onafhankelijk van sleet, maar ook afhankelijk van lichtval en achtergrond, waardoor deze eigenlijk in directe vergelijking met soortgenoten goed bepaald kan worden.

Nu ook de Geelpootmeeuw in Nederland vaker te zien is (er zijn intussen al enkele broedgevallen) wordt het probleem nog complexer en het wordt nagenoeg onoplosbaar, wanneer een waarnemer wordt geconfronteerd met een hybride van een Geelpootmeeuw en een Kleine Mantelmeeuw. Een dergelijk product is in 1987

in IJmuiden vliegvlug geworden en waarschijnlijk niet meer correct te identificeren (Eggenhuizen 1985, 1986).

HERKOMST VAN GERINGDE KLEINE MANTELMEEUWEN IN AMSTERDAM

Tijdens een lopend onderzoek naar de herkomst van Zilvermeeuwen in Amsterdam, waarbij met een telescoop vogeltrekringen worden afgelezen, zijn tevens de ringen van vijf Kleine Mantelmeeuwen afgelezen.

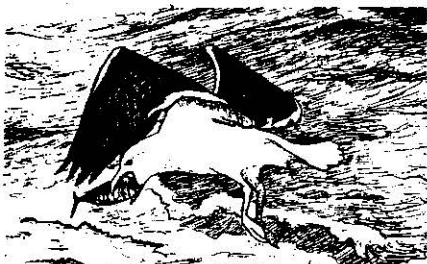
ringnummer	ringdatum	ringplaats + ringland	afleesdatum
4211899	12-7-85	Anholt, Denemarken	20-10-85
467630	2-7-85	Kristiansand, Noorwegen	17-9-85
5212113*	10-7-85	Texel, Nederland	28-9-85
49684-'	?	? Noorwegen	29-8-86
498843'	?	? Noorwegen	28-9/20-10-85

tabel 1 Gegevens van in Amsterdam-Noord afgelezen Kleine Mantelmeeuwen
* geringd als Zilvermeeuw, ' nog geen gegevens bekend

De vijf vogels zijn waargenomen op de vuilverbranding in Amsterdam-Noord. Op de vuilstortplaats bij de Centrale Markthallen werden geen ringen van kleine Mantelmeeuwen afgelezen.

Uit deze ringgegevens (tabel 1) kan geconcludeerd worden, dat Nederlandse en Zuidscandinavische vogels (*L. f. intermedius*) in de periode augustus-oktober in onze regio aanwezig zijn. Het betrof hier altijd eerste kalenderjaar vogels. In deze periode werden meer eerste kalenderjaar vogels gezien. Van de andere ondersoorten is het moeilijker vast te stellen of ze in onze regio komen. Hiervoor zijn meer gegevens nodig als populatiegrootte en ringactiviteit.

Op de vuilstortplaats bij de Centrale Markthallen heb ik regelmatig een adulte Kleine Mantelmeeuw waargenomen met een gezwel op de middelste teen van de rechterpoot (tabel 2).

1985	1-9 t/m 4-11
1986	9-10 t/m 5-12
1987	28-8, 30-8 t/m 12-10

tabel 2 Waarnemingen van Kleine Mantelmeeuw met knobbelteen bij Centrale Markthallen, Amsterdam

In 1986 was de stortplaats in september buiten gebruik, zodat er weinig meeuwen aanwezig waren. Direct na het in gebruik nemen van de stortplaats was de knobbelteen weer present. Hier is dus duidelijk sprake van plaatstrouw in het najaar aan een fourageer- en rustplaats, hoewel het begrip plaatstrouw moeilijk is te preciseren. Hoe groot moet een gebied zijn of uit hoeveel deelgebieden mag dat bestaan, wil men spreken van plaatstrouw. Het is waarschijnlijk, dat de vogel door het elders (bijvoorbeeld strand IJmuiden of Wormerveld) overnachten, trouw is aan een aantal andere fourageergebieden.

Kleine Mantelmeeuw

René Pop

CONCLUSIE

Het is opvallend dat er in de regio Amsterdam weinig jonge Kleine Mantelmeeuwen worden gezien. Deels wordt dit veroorzaakt door wegtrek van jonge vogels in de wintermaanden, deels heeft dit te maken met identificatieproblemen van jonge Kleine Mantelmeeuwen.

Het is twijfelachtig of de determinatie van ondersoorten in alle gevallen terecht is gebeurd.

Met dank aan Gerard van Gool voor het beschikbaar stellen van enige gegevens.

VERWIJZINGEN

Cramp, S. & Simmons, K E L 1983. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa: the birds of the Western Palearctic. Vol III: Waders to Gulls.* London.

Eggenhuizen, T 1985. Geelpootmeeuwen in de regio Amsterdam. *De Gierzwaluw* 23: 96-98.

Eggenhuizen, T 1986. Weer een Geelpootmeeuw in Amsterdam. *De Gierzwaluw* 24: 61-62.

Hazevoet, C J & Waal, W v d 1986. Checklist van de vogels van "Groot-Amsterdam". *De Gierzwaluw* 24: 84-87.

Speek, B J & Speek, G 1984. *Thiemes Trekvogelatlas.* Zutphen.

Ton Eggenhuizen
Reinier Claeszenstraat 76
1056 WR Amsterdam

In tabel 1 staat een geringde Zilvermeeuw (*) vermeld. Ringer en aflezer zijn het oneens over de determinatie.

TE

WEIDEVOGELBESCHERMING IN WATERLAND

H. Kamp

De actie "Weidevogeljaar" in 1984 stond in het teken van nestbescherming van weidevogels in alle provincies buiten Friesland. In Friesland is de nestbescherming al in 1947 begonnen en heeft sindsdien een grote vlucht genomen. De Friese Bond van Vogelbeschermingswachten telt ruim 2000 veldwerkers, meestal eierzoekers, die in ruim 110 vogelwachten zijn georganiseerd. Deze vrijwilligers controleren zo een 60.000 ha met meer dan 50.000 weidevogellegfels die worden beschermd met merkstokken en nestbeschermers. De gemiddelde oppervlakte per veldwerker is ongeveer 30 ha. In april en mei, maar ook vaak in juni voor eventuele vervolglegfels, vinden de nestbeschermingsactiviteiten plaats. De actie "Weidevogeljaar 1984" is in zoverre succesvol geweest, dat ook in andere provincies dergelijke activiteiten zijn begonnen. De Friese aanpak en de Friese methode hebben elders navolging gevonden. Uit gegevens van 1985 van SOVON blijkt, dat buiten Friesland ongeveer 50 groepen zich nu in meer of mindere mate met weidevogelbescherming bezighouden.

Ook in Waterland hebben zich sinds 1984 vrijwilligers gemeld voor weidevogelonderzoek en bescherming. In 1982 echter is hier al een begin meegemaakt. In februari van dat jaar kwam er nogal wat kritiek los van Waterlandse boeren op beheersovereenkomsten die door de overheid waren vastgesteld. Deze contracten waren een soort standaardcontracten waarin geen rekening werd gehouden met wisselende en plaatselijke omstandigheden en met meer of minder intensieve bedrijfsvoering van veebedrijven. Een beheersovereenkomst legt boeren bepaalde beperkingen op in de exploitatie van grasland ten gunste van weidevogels. Zulke clausules kunnen zowel betrekking hebben op de maaidatum (bijvoorbeeld niet voor 15 juni) of op het rollen en slepen van de grasmat (niet na 1 april) als ook een limiet stellen aan het aantal stuks vee dat een perceel mag begrazen. De overeenkomsten werden als te star ervaren en waren moeilijk in te passen in een verantwoorde exploitatie ondanks de vastgestelde vergoeding ter compensatie voor weidevogelvriendelijk beheer.

De werkgroep "Jonge Boeren Waterland" beschouwde de aangeboden beheersovereenkomsten als een keurslijf en had geheel andere inzichten in het boeren met weidevogels. Deze werkgroep besloot daarom, in samenwerking met Contact Milieubescherming Noord-Holland en Centrum Landbouw en Milieu, tegenargumenten aan te dragen. Er waren namelijk nogal wat Waterlandse boeren die veel ervaring hadden met weidevogels, zodat alternatieve voorstellen konden worden geformuleerd. In dit licht dient dan ook het in 1982 gestarte onderzoek te worden gezien. Jaarlijks worden nu gegevens verzameld. Op het ogenblik werken 10 bedrijven samen met circa 25 vogelaars. Het resultaat van deze samenwerking heeft er niet alleen toegeleid dat er een stevige vertrouwensbasis is gelegd tussen boeren en vogelbeschermers, maar dat ook veranderingen zijn aangebracht in beheersovereenkomsten. Zo werden bepalingen flexibeler en beter inpasbaar in diverse bedrijven. Tevens kon een algemene conclusie worden getrokken dat het boerenbedrijf in een relatienotagebied niet onnodig hoeft te worden gekortwiek. Er liggen vaak nog voldoende kansen voor broedende weidevogels zelfs bij een moderne bedrijfsvoering. Een dergelijke goede samenwerking tussen landbouwers en natuurbeschermers kan voor weidevogels in andere regio's alleen maar positief uitwerken.